

Функції моніторингу як механізму опосередкованого та безпосереднього впливу на якість освіти у школі

Розглянуто типи, види та функції моніторингових досліджень. Подано загальні вимоги до організації та етапи проведення освітнього моніторингу.

Ключові слова: моніторинг, типи та види моніторингу, мета, об'єкт і предмет освітнього моніторингу, функції моніторингу, інструментарій моніторингових досліджень, діагностичні матеріали.

Prymachuk L. O. Functions of the Monitoring as Mediate and Direct Impact on the Quality of Education at School.

The types and functions of monitoring studies are considered. General requirements for the organization and the stages of educational monitoring are given.

Key words: monitoring, types of monitoring, purpose, object and subject of educational monitoring, monitoring functions, tools of monitoring studies, diagnostic materials.

Постановка проблеми. Сучасні економічні та суспільні відносини потребують пошуку нових шляхів розв'язання проблеми об'єктивного оцінювання якості освіти, надання теоретичного обґрунтування показникам, критеріям якості та методам, які при цьому застосовуються. Саме це спричинило нагальну необхідність розвитку та вдосконалення системи оцінювання якості освіти і створення національної системи моніторингу якості загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах оновлення освіти актуальними стають проблеми педагогічної діагностики. Досвід показує, що неможливо досягти високого рівня навчальних досягнень учнів без відповідного контролю за ходом навчального процесу. Тому проблеми оцінювання навчальних досягнень школярів та оцінювання ефективності навчання дуже тісно пов'язані між собою.

Вирішення цієї проблеми стає можливим шляхом моніторингового дослідження. Тому поняття «моніторинг» увійшло в наше життя як необхідність.

Так, відомі вчені Д. Матрос, Д. Полев, Н. Мельников говорять про моніторинг як механізм контролю й відстеження якості освіти, постійне спостереження за навчально-виховним процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або першочерговим пропозиціям, що дозволяє виявити тенденції розвитку системи освіти. За їх безпосередніми переконаннями, поняття «освітній моніторинг» як педагогічна й управлінська категорія не копіює загальних положень теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології й управління. Дослідники вважають, що завдання вчених полягає в конкретизації положень теорії, а завдання вчителя – реалізувати їх у практичній діяльності [13].

Спираючись на теоретичні положення, освітній моніторинг має пройти такі етапи: визначення мети, постановка завдання, процес упровадження, організація моніторингу, підбиття підсумків та розробка необхідних рекомендацій.

Забезпечення високоякісної освіти на всіх її етапах та оцінювання її результативності, на думку доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України О. Ляшенка, – одне з основних завдань сьогодення.

Знання закономірностей, які безпосередньо впливають на результати моніторингу, може бути корисним як для керівників загальноосвітніх навчальних закладів під час планування навчально-виховного процесу з метою покращення ефективності навчання, так і для вчителів. Окрім того, є ряд закономірностей, що впливають на моніторинг якості освіти, і навчальний заклад не може їх змінити. Також є закономірності, які мають змогу змінити навчальний заклад за відповідних умов. Саме питання моніторингу освіти безпосередньо пов'язані з виявленням і регулюванням впливу закономірностей зовнішнього середовища і внутрішніх факторів самої педагогічної системи.

Таким чином, на основі результатів експериментального дослідження та теоретичного аналізу ми вважаємо, що організація моніторингу якості освіти:

- дає можливість приймати відповідні управлінські рішення та прогнозувати навчально-виховні ситуації на наступний навчальний рік;
- оперативно втручатися і вносити відповідні корективи в педагогічний процес;
- конкретно планувати роботу вчителів та учнів з відповідної проблеми;
- створювати умови для порівняння власної оцінки діяльності педагогічного колективу з незалежною оцінкою.

Типи та види моніторингу

Моніторинг різниться за типами і видами.

С. Шишов та В. Кальней розробили класифікацію систем моніторингу [14].

Типи моніторингу виокремлюють:

- за масштабами цілей освіти (оперативний, тактичний, стратегічний);
- за етапами навчання (вхідний або вибірковий, проміжний або навчальний, вихідний або підсумковий);
- за часовою залежністю (ретроспективний, попереджувальний, поточний);
- за частотою процедур (разовий, періодичний, систематичний);
- за охопленням об'єкта спостереження (локальний, вибірковий, суцільний);
- за організаційними формами (індивідуальний, груповий, фронтальний);
- за формами суб'єкт-об'єктних відносин (зовнішній, або соціальний, взаємоконтроль, самоаналіз);
- за інструментарієм, що використовується (стандартизований, нестандартизований);
- за рівнями управління освітнім процесом (керівний, адміністративний, педагогічний, освітній).

Існують такі **види освітнього моніторингу**:

- інформаційний – передбачає накопичення і розповсюдження інформації, але не передбачає спеціально організованого обстеження на етапі збору інформації;
- базовий – виявляє проблеми і небезпеки до того, як вони будуть усвідомлені у сфері управління;
- проблемний – дає змогу досліджувати закономірності процесів, ступеня небезпек, типологію проблем тощо;
- управлінський – дозволяє відстежувати й оцінювати ефективність, наслідки і вторинні ефекти ухвалених рішень.

Зазначені вище типи та види моніторингових досліджень можуть бути реалізовані на різних рівнях: **індивідуальному** (оцінка учнями якості своєї загальноосвітньої підготовки), **локальному** (оцінювання у школі учасників навчально-виховного процесу щодо якості освіти), **районному, міському** (оцінювання діяльності навчальних закладів у районі, місті), **муніципальному** (оцінювання місцевими органами управління суб'єктів освітньої діяльності), **регіональному** (оцінювання ефективності функціонування місцевої системи освіти), **державному** (акцентоване й узагальнене оцінювання якості функціонування національної системи освіти та порівняння її показників з міжнародними індикаторами й системами).

Мета, об'єкт і предмет освітнього моніторингу

Головною метою освітнього моніторингу є відстеження динаміки якості освітніх послуг, що надаються освітнім закладом, та ефективність управління якістю освіти.

Об'єктом освітнього моніторингу є зміст освіти та засоби, що забезпечують навчально-виховний процес, різноманітні види діяльності людини (вчителя,

учня, керівника навчального закладу, управління), окремі складники всієї системи освіти, діяльність навчальних закладів, освітніх систем різних рівнів, освітні технології й методики, їх ефективність, навчально-виховний та освітній процеси, їх етапи та результати.

Предметом освітнього моніторингу є якість шкільної освіти як системоутворювальний чинник навчального закладу і чинник освітнього забезпечення.

Функції моніторингу

Щоб освітній моніторинг на шкільному рівні став реальним фактором управління, його потрібно організувати таким чином, щоб він врахував конкретні функції:

- аналітичну – психолого-педагогічний аналіз навчально-виховного процесу на всіх рівнях його структурної організації, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між умовами і результатами [10];
- діагностичну – комплексне психолого-педагогічне вивчення якості освіти, виховання, розвитку учня в навчальному закладі, а також рівня професійної компетентності вчителя;
- оцінювальну – кількісно-якісну оцінку діяльності адміністрації школи, вчителя, учня тощо;
- коригувальну – дидактичну корекцію навчально-виховного процесу, психолого-педагогічну корекцію особистості на шляху її саморозвитку;
- орієнтувальну – спрямування на вирішення мети і завдань діяльності навчального закладу, зазначених у плануванні, а також на виявлення та усунення негативних рис, факторів, явищ тощо [10];
- інформаційну – створення вірогідного масиву інформації, яка дає можливість з'ясувати результативність педагогічного процесу, отримати відомості про стан об'єкта і забезпечити зворотний зв'язок із даними про позитивні результати моніторингу;
- управлінську – вплив на мету, зміст і методи управлінської діяльності;
- педагогічну – створення цілісності процесу навчання, виховання та розвитку учнів.

Загальні вимоги до моніторингу

Доступність – інформація, на яку орієнтована програма моніторингу, має бути реально доступною для отримання, а інформація, що може бути одержана в ході моніторингу, – представлена у формі, що дозволяє бачити реальні проблеми, які вимагають вирішення.

Повнота – джерела інформації повинні перекривати можливе поле отримання результатів або коректно презентувати його (не можна судити про стан справ у навчальному закладі тільки на основі опитування якоїсь однієї групи учасників освітнього процесу).

Точність – погрішності вимірювань повинні бути мінімальними.

Систематичність – проведення етапів і видів моніторингу в певній послідовності та за відповідною системою.

Об'єктивність – максимальне уникнення суб'єктивних оцінок, урахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення рівних умов для всіх учасників освітнього процесу.

Достатність – обсяг інформації має дозволити ухвалити обґрунтоване рішення (під час проведення моніторингу важливо уникнути ризику отримання як недостатньої, так і надмірної інформації).

Валідність – повна і всебічна відповідність пропонованих контрольних завдань змісту досліджуваного матеріалу, чіткість критеріїв виміру й оцінки, можливість підтвердження позитивних і негативних результатів, що отримуються, різними способами контролю.

Оперативність – інформація має бути своєчасною.

Надійність – сталість результатів, що отримуються при повторному контролі, які проводять інші особи.

Гуманістична спрямованість – створення умов доброзичливості, довіри, поваги до особистості, позитивної емоційного клімату.

Оптимальність узагальнення – інформація має бути подана у формі, що відповідає запитам різних груп користувачів.

Інструментарій моніторингових досліджень

Анкети, опитувальні листки, які використовують суб'єкти моніторингу у своїй діяльності, підготування інструктивно-методичних матеріалів для координаторів дослідження всіх рівнів та його учасників, інформаційних стандартів, форм статистичної звітності виступають *інструментарієм* моніторингової діяльності.

Етапи організації та проведення моніторингу в освітньому процесі:

1 етап – **підготовчий**. Проводиться визначення об'єкта, з'ясування мети, встановлення термінів проведення, вивчення необхідної літератури.

2 етап – **практичний**. Передбачається збір інформації шляхом спостережень, анкетування, співбесід, тестування, проведення контрольної-діагностичних зрізів, добір інструментарію.

3 етап – **аналітичний**. Здійснюється аналіз та систематизація отриманої інформації, розробляються пропозиції та рекомендації щодо подальшої роботи, формулюються висновки і виробляються рекомендації, здійснюється корекція та контроль, приймаються відповідні управлінські рішення та оприлюднюються результати.

4 етап – **інформаційний**. Доведення матеріалів аналізу, висновків, рекомендацій до керівництва управління (відділу) освіти, загальноосвітніх навчальних закладів, педагогічних колективів, громадськості.

Висновки. Маючи результати аналізу моніторингового дослідження, можна приймати управлінські рішення щодо підвищення якості освіти в школі. Моніторинг та оцінювання будуть настільки ефективними, наскільки вдало поставлено мету, коректно задано стандарти й норми, яких необхідно дотримуватися при його проведенні.

Моніторинг постійно використовується в межах різних сфер науково-практичної діяльності, у тому числі педагогічній. Він дає змогу виявляти фактори, які впливають на хід і результати освітніх реформ, порівнювати результати функціонування закладів освіти та освітніх систем для визначення найбільш ефективних моделей організації, оптимальних шляхів їх розвитку.

На шляху автоматизації управлінської діяльності суттєвою проблемою є необхідність правильних підходів до оцінки результатів роботи навчальних закладів різних типів, ступенів навчання, профільної спрямованості.

Від правильного добору методик проведення моніторингових досліджень і принципів числового виміру залежить ефективність та якість запроваджених моніторингових процедур.

Література

1. Байназарова О. О. Розробка системи показників якості загальної середньої освіти на регіональному рівні [Текст] / О. О. Байназарова // Постметодика. – 2006. – № 6. – С. 62–64.
2. Башарина Л. А. Организационные технологии управления школой : методич. пособ. для руководителей образовательных учреждений [Текст] / Л. А. Башарина, И. В. Гришина. – СПб. : КАРО, 2003. – С. 46–55.
3. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент: Цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу : навч. посібн. [Текст] / Г. А. Дмитренко. – К. : ІЗМН, 1996. – 140 с.
4. Калинина Л. Психолого-педагогические показатели результативности образовательного процесса [Текст] / Л. Калинина // Пед. диагностика. – 2004. – № 1. – С. 7–36.
5. Лукіна Т. Моніторинг в освіті. Якість освіти: визначити, щоб оцінити [Текст] / Тетяна Лукіна // Управління освітою. Вкладка. – 2004. – № 22. – 94 с.
6. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти. Теорія і практика [Текст] / Т. Лукіна. – К. : Видавн. дім «Шкільний світ», 2006.
7. Ляшенко О. Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи [Текст] / О. Ляшенко ; за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – С. 9–14.
8. Маслікова І. Моніторингова система педагогічного менеджменту методичної служби як стратегічний механізм розбудови освітнього простору регіону [Текст] / І. Маслікова // Освіта і управління. – 2004. – № 3–4. – С. 109–117.
9. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи [Текст] / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
10. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингових досліджень [Текст] / за заг. ред. С. Є. Вольянської. – Х. : [б. в.], 2011.
11. Островерхова Н. Оцінка якості освіти [Текст] / Н. Островерхова // Освіта і управління. – 2005. – № 1. – С. 109–113.
12. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посібн. [Текст] / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/manage/monitoring/353/>
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe